

CĂRȚI TIPĂRITE ÎN BUCUREȘTI PÎNĂ LA 1821 AFLATE ÎN BIBLIOTECA MUZEULUI

de VICTORIA ROMAN

Muzeul de istorie a orașului București, pe lângă bogatul său patrimoniu muzeistic, este înzestrat și cu o valoroasă bibliotecă de specialitate.

În această bibliotecă, al cărei fond a sporit simțitor, mai cu seamă în ultimul deceniu, sînt strînse aproape în totalitatea lor, cărți cu privire la orașul București, în general, sau la istoria lui, îndeosebi, precum și lucrări în care se găsesc referiri la capitala patriei noastre, de la cele mai vechi, din secolul al XVI-lea, pînă la cele de actualitate.

Ne propunem în articolul de față să prezentăm tipăriturile bucureștene apărute pînă în anul 1821, aflate în biblioteca muzeului.

Intrucît cărțile prezentate aci, cu excepția a trei, sînt descrise în cunoscuta „Bibliografie românească veche” a lui I. Bianu și N. Hodoș, vom pune accentul pe elementele ce nu sînt incluse în lucrarea mai sus amintită, adică pe descrierea propriu-zisă a cărții din punct de vedere al legăturii acesteia, al imaginilor imprimate pe coperti etc., precum și asupra mențiunilor, adnotărilor marginale făcute de către diferiții posesori și cititori de-a lungul anilor. Aceste însemnări ne dau posibilitatea să ajungem la concluzii de o însemnătate ce nu poate fi subestimată.

Ca ultimă mențiune — considerăm utilă prezentarea acestor cărți în ordinea tipăririi lor.

1. CHEIA ÎNȚELESULUI, *Bucuresci*, 1678 ¹⁾

Deși are o vechime de aproape 300 de ani, cartea se menține în bună stare; și-a păstrat legătura originală executată din piele neagră avînd imprimate diferite desene, care, din pricina timpului, s-au estompat, astfel că nu se mai poate deduce ce au reprezentat la început.

Interesante apar două însemnări marginale aflate la fila 1 și 2, și anume: „Aceasta c. a lui Nicolae Iorgovici din Lipova”; iar pe ultima

¹⁾ Bianu Ion, Hodoș Nerva, *Bibliografia românească veche 1508—1830*, vol. I, p. 217, (de acum vom cita doar B.R.V.)

filă : „Anul 1780 noiembrie 29 zile au repausat întru domnul împărăteasa și crăiasa văduva Maria Theresia“ ; prin urmare mențiunea a fost făcută la peste 100 de ani de la apariția cărții de către proprietarul ei, locuitor în Banat.

2. EVANGHELIA, *Bucuresci 1682* ²⁾

Această carte are legătură originală, scoarțele sînt confecționate din lemn, învelite în piele de culoarea vișinei putrede, avînd imprimate cu aur în colțuri chipurile celor 4 evangheliști. Coperta din față are în mijloc imprimat momentul învierii, deasupra căruia se află cuvîntul „Voscresenia“. Pe coperta din spate, la mijloc, este imprimat un desen nedistinct.

După cum reiese din însemnările marginale aflate la filele 1, 2, 101 și pe care le vom cita mai jos, această evanghelie a aparținut bisericii „Sfinții Îngeri“ din Curtea de Argeș. Prima însemnare, care este și cea mai veche, ne arată că : „Această carte este a bisericii cei Nouă unde este hramul sfinții Îngeri în locul bisericii după vale“.

Mențiunea nu are nici dată și nici semnătură. A doua însemnare : „Tudose Stoica paraclisierul. Anul 1914 octom. 16 la biserica Sfint. Îngerii din Curte de Argeș. Această carte este a bisericii finții Înge. din orașu Curte de Argeși“. La 4 ani după această mențiune, la fila 163 găsim numai semnătura autorului însemnării de mai sus și anume : „Tudose Stoica paraclisierii 1918 iunie 24“.

3. APOSTOL, *Bucuresci 1683* ³⁾

Cartea prezintă tot o legătură originală executată din scoarțe de lemn îmbrăcate în piele maro. Din păcate, ea este deteriorată, atît de mult, încît nu se pot descifra pe de-a întregul însemnările marginale și nici citi complet textul.

Și de aci desprindem o serie de amănunte interesante din însemnările marginale. Astfel, aflăm că această carte bisericească a fost un timp proprietatea preotului Gheorghe, iar mai tîrziu a preotului Mihai, amîndoi de la Oravița, fiind cumpărată cu 400 de galbeni și 12 taleri. Iată însemnarea de la fila 160 : „Și am scris în zilele luminatului domn Ioan Mihai Racoviță“, sau la pagina 61 și 65 „...ceea ce și la cumpărat cu 400 galbeni 12 taleri să fie (text rupt) lui și a feciorilor lui iar cine să să ispitească că este această carte a (text rupt) și am scris eu popa Gheorghe de la Oriaviți și era luna (text rupt). Popa Mihai de la Oriaviți precum să se știe că lam (text rupt)“.

4. BIBLIA, *Bucuresci, 1688*. ⁴⁾

Însemnările marginale întîlnite la această carte sînt, de asemenea, interesante.

²⁾ B.R.V., vol. I, p. 246.

³⁾ B.R.V., vol. I, p. 258.

⁴⁾ B.R.V., vol. I, p. 281.

Pornind din București, Biblia despre care este vorba circulă în câteva localități din Transilvania, după cum vom vedea, ca să se înapoieze în orașul de origină. În circuitul pe care-l face, trecind de la un proprietar, la altul, cartea este prețuită din ce în ce mai mult. Astfel, la fila 4 citim: „Pentru cartea asta eu Nicolae Jurca au plătit 4 f. Felea Pătru lui Simion au plătit 8 fr 5 cri. la Nicolae Jurca lui Petru în anul 1894 în aprilie 23“. La fila 103, Felea Pătru menționează o știre asupra vremii: „Au făcut în ianuarie în 11 de doao zi în anul 1895 și au fost zăpadă foarte mare fără măsură. Felea Petre“.

Mai târziu Biblia se află în proprietatea lui Gheorghe Anca din „Shoar“⁵. Aflăm acestea din mențiunile de la filele 193 și 361, fără a se arăta vreo dată.

În anul 1925, Biblia trece în stăpînirea lui Moise Anca, iar peste un an, adică în 1926, găsim la fila 1 o nouă semnătură a lui Nicolae Anca, toți trei semnatori și probabil proprietari, făcînd parte din aceeași familie, fără a ni se da vreo indicație asupra gradului de rudenie dintre ei.

La fila 590 și 591 a Bibliei găsim aplicate cîteva ștampile, fapt din care reiese că tipăritura a aparținut școlii primare din comuna Sohodol. Valea-Verde, după care a trecut la locuitorul Traian Siene din Abrud-sat, așa cum indică ștampila acestuia.

Faptul că a aparținut unui locuitor din Abrud reiese și din însemnarea de la fila 361, în care se spune că: „În luna dec. 21 au fost un puhoi de sau speriat tot Abrudul“, fără însă a menționa și anul în care a fost această calamitate.

Peregrinările cărții continuă, importanta tipăritură fiind achiziționată de astă dată de un ofițer superior, care notează: „Cumpărată de generalul Nicolau Teodor, comandantul Diviziei I Vinători munte din Aiud“. Mențiunea este făcută în anul 1936, la fila 1. La 4 decembrie, 1959, cartea intră în posesia muzeului, fiind cumpărată de la Rizeanu Margareta.

5. EVANGHELIA GRECO-ROMÂNĂ, *Bucuresci* 1693⁵⁾

Din mențiunea făcută pe ultima pagină a lucrării aflăm că această evanghelie bilingvă, scoasă la lumină cu cheltuiala domnului Constantin Brîncoveanu, a fost tipărită de către Antim Ivireanu, marele om de cultură, care mai târziu avea să ajungă Mitropolitul țării și una dintre personalitățile proeminente ale epocii sale.

Cartea se prezintă cu legătură originală din piele de culoare verde, avînd imprimate cu aur în cele 4 colțuri chipurile evangheliștilor; în mijloc este înfățișată Fecioara Maria cu pruncul în brațe. Pe coperta din spate, în afara evangheliștilor, în mijloc, se află scena răstignirii. Marginile cărții sînt aurite, iar hîrtia folosită este filigranată.

⁵⁾ B.R.V., vol. I, p. 328.

Este un alt exemplar al unei Evanghelii apărute tot în timpul lui Constantin vodă Brîncoveanu, tipăritorul ei fiind tot „smeritul între iermonahi Antim Ivireanul“, de astă dată imprimarea cărții făcându-se la tipografia de la Snagov.

Evanghelia aceasta a avut o mare circulație, aparținând în deosebi fețelor bisericești.

Urmărind însemnările marginale de pe această evanghelie putem afla cât de mult a circulat cartea de la un proprietar la altul. Astfel la fila 3 găsim : „Această Ivanghelie este a popi Costandin sin popi Dragomir ot Buzău care carte cumpărată de tatăl său popa Dragomir ot Buzău și am scriu eu popa Mitrea cu zisa popi lui Costandin dec. 20 1765. Această carte este a pop. Dragomir de la Diadul... lui Avram și am vîndut drept taleri 5 pl și pân Dudu o am vîndut, fostau mulți oameni martură cari să vor iscăli mai jos. Eu popa Hrizea martor (urmează și alți martori). Și am cumpărat pe foamete eu popa Dragomir de la popa Avram și o vindea de foamete și au fost domnul nostru Ioan vv. în scaun în Bucuresci decembrie 21 leat 7226 (1717) și cînd o am cumpărat am fost diacon“. La filele 73—74 : „Această sf. Evanghelie este a popi Crăstea. Este cumpărată de Toderu feciorul popii Mitrea“, iar la fila 98 v : „Adică eu dascălul Toader sin popa Mitrea datam adevărat zăpisul meu la mîna preotului Cîrsti precum să știe că am vîndut această evanghelie drept taleri 61 șase lei și bani mi i-a dat toți deplin în mîna mea și să fimu și pomeniți... Ieromonah Gherasim și eu Herotonitu... Dionisie (martor). În zilele 1793“.

Mai departe, la fila 145 v : „Această Evanghelie au compăratu preotul Mironeanu... dela preotu Crăciun în taleri 302 adică șaptesprezece lei la leat 1802 febr. 22“; și în sfîrșit la fila 160 v : „Să să știe că această sf. Evanghelie este a popi lui Miron ot Cărcin și au cumpăratu dela popa Cîrstea Gustă din satul Golești de cînd foamete în taleri 32“.

Impresionante sînt cele 2 mențiuni, în care se arată că Evanghelia a fost vîndută în timp de foamete.

Doi preoți au fost nevoiți să-și vîndă cartea de căpătii, spre a-și procura de mîncare în timpul foametei.

Astfel, popa Avram „o vindea de foamete“ în anul 1717; iar mai tîrziu, prin 1802, o vindea și popa Cîrstea Gustă, în posesia căruia ajunsese „de cînd foamete“.

Pe lingă aceste însemnări găsim alte 2 mențiuni, deosebit de interesante, prima la fila 177 v : „Să știe de cînd sau cutremurat pămîntul foarte tare la mezu nopții în luna octombrie la zece zile spre sfința Duminiică leat 17... (text rupt), anul întreg neputînd fi aflat, fiind manuscrisul rupt.

A doua mențiune de natură istorică este și mai importantă : „Să știe de cînd au robit turcii Țara Muntenească și Ța. Moldovi pă unde au putut ajunge. Mai 1770“.

6) B.R.V., vol. I, p. 343.

7. CARTE SAU LUMINĂ, *Snagov 1699* ?)

Legătura originală a cărții este executată în piele neagră, avînd pe coperti imprimate desene stilizate.

Pe versoul forzatului găsim următoarea însemnare : „Această carte vorbește în contra apusenilor credincioși și aduce multe dovezi despre credința bisericii răsărit. Citiți o cee ce vă interesați 1863 iunie 26“ ; iar mai jos : „proprietar al acestei cărți este Ioan Zichil preot gr-ort. În Valea Mare comitatul Hunedoarei“.

Interesant este stilul modern al preotului Zichil și mai cu seamă îndemnul pe care-l adresează de a se citi această carte, socotită de el deosebit de valoroasă pentru ortodoxie.

8. DUMNEZEESTILE ȘI SFINTELE LITURGHII A CELOR DINTRU SFINȚI PĂRINȚILOR NOȘTRI A LUI IOAN ZLATOUST, A LUI VASILE CEL MARE ȘI A PREJDEȘTENII. *Acum într-acesta chip tipărită. În zilele prea luminatului domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumânească, Ioann Nicolae Alexandru voevod, cu toată cheltuiala prea sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei, chir Daniil. În sfnta Mitropolie a Bucureștilor. La anul dela Hs. 1729. De cucearnicu întru preoți popa Stoica Iacovici.*

Cartea are 211 de pagini. S-a folosit imprimarea în roșu și negru ; textul este repartizat pe toată pagina, care cuprinde 26 de rînduri. În lucrare se află și 5 gravuri. Sub gravura sfintului Vasile găsim data 1698. Ținînd seama de faptul că tipărirea este datată cu anul 1729, deducem că a fost folosită o gravură mai veche cu 31 de ani.

Titlul cărții este încadrat într-un chenar simplu de desene geometrice. Pe versoul foii de titlu se află stema Țării Românești, avînd pe margine inițialele domnitorului.

Din însemnările marginale vedem că și această tipăritură bucureșteană a ajuns în Transilvania, și anume la Arad.

Astfel, la fila 64 v. se află următoarea adnotare : „Eu unit Avraam Blăjan preot anul 1830 iunie 7 ma sfințit diacon în Arad și tot în acest an în 28 zile iunie ma sfințit pe satul Părăpi diacon în Arad cerea preot să tocmească. Mam unit în 7 martie 1864 20 nov. Eu Avraam Blăjeanu preotul parohiei Perăpi profesia am pus prin D. Ștefan Bergău prot logof... unit și credință adevărată am primito de față au fost ilustrisimul... (text rupt) bine cuvîntă... Alexandru“.

La fila 4 : „Această sfîntă liturghie este a c. preot Mihail Raini din satul Nevrincea 84... august 10 zile“.

Pe forzatul copertei sînt scrise următoarele : „Dăruită de Ioan Lăpăduș teolog c III 1892/893“. „De prezinte paroh ort. rom. în ohabomatnic. Domnului djeneral Nicolau Teodor 1930 octombre 24 Ioan Lăpăduș paroh ort. rom.“.

Menționăm că această liturghie nu este trecută în „Bibliografia românească veche“.

9. OCTOIH acum într-această chip tălmăcit pre limba rumânească spre înțelegerea de obște și tipărit în zilele de Dumnezeu înălțatei domni a prea luminatului oblăduitoriu a toată Tara Rumânească Io Nicolae Alexandru voevod. Cu blagoslovenia și cu cheltuiala prea sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei chîr Daniil. În sfînta Mitropolie a Bucureștilor. La anul de la Hs. 1730. Iar dela facerea lumii 7239. De cucearnicul între preoți Popa Stoica Iacovici Tipografu.

Cartea are 630 pagini numerotate, plus 4 nenumerate. S-a folosit tipar negru și roșu. Pagina cuprinde 26 de rinduri. Titlul lucrării este încadrat într-un chenar negru. Pe versoul foi de titlu se află stema țării cu inițialele domnitorului. Pe pagina 4, nenumerotată, se află o gravură care reprezintă pe Ioan Damaschin.

Menționăm că exemplarul aflat în biblioteca muzeului este o ediție din 1730, deci cu un an mai veche decît cel prezentat în B.R.V., care este din 1731.

Și acest octoih a circulat în Transilvania. Astfel, pe prima pagină, găsim următoarea însemnare: „Ioan Samoilescu dascăl... zisu Căstău. Această carte este a bisericii Castăului greco răsăriteană. Kasztteu în 26/2 856“. De asemenea, la pagina 230: „Această carte iaste a bisericii gr. R. a Castaului, Neunite, Kasetau în 3/4 a. 1888. Ioan Samoilescu cantor greco răsăritean“.

Cum a ajuns cartea în Castău aflăm din însemnările de pe primele pagini: „... (text rupt) Eu popa Iosiv din Castău dila oun diac din Sadu cu 14 florinți l-am cumpărat mie uric“.

Pe lîngă însemnările legate de circulația acestei cărți, aflăm și alte date privind unele calamități naturale, care au avut loc, ca de pildă: „La anul 1898 au bătut piatra griu la Cîmpu Boului de au cosit holdele în 4 iunie“ (pag. 1).

Cartea are legătură originală din piele, imprimată în auriu, și reprezentînd diverse stilizări, iar în mijloc o scenă nedistinctă.

10. LITURGHIE, București, 1741 ⁸⁾

Și această carte a avut o mare circulație. Din însemnările de la pag. 118 aflăm că: „Această sfîntă și dumnezească leturghie o am vîndut eu Bucur jupînului Iacob Precup din Hudac... drept 13 horgoleși și un pitac... (text rupt) dată de pomană la sfînta besarică ca să fie mie și soții mele Precup Marie, Ion Moisi Grigorie să-i pomană au dat iară cinesor ispiți să o fure să fie anathema“. Apoi a aparținut Muzeului Simu, care a donat-o Muzeului de istorie a orașului București.

11. PENTICOSTAR, București, 1743 ⁹⁾

Cartea mai păstrează în parte legătura originală din piele maro cu ornamentații.

Pe prima pagină a cărții găsim următoarea însemnare: „Această carte iaste a sfintei besereci Strempu“. Iar pe ultima filă: „Această

⁸⁾ B.R.V., vol. II, p. 55.

⁹⁾ B.R.V., vol. II, p. 70.

sfință și dumnezească carte ce să cheamă Penticostar iaste a sfinței biserici Streașu cumpărată cu banii bisericii și cine o va fura în iad va intra și tare va strica o drace... că ce-am făcut noi mai face și am scris eu Florea Toader din Streamșu. Pop Szimion din Stremesiu au cumpărat o carte cu tri" (textul se termină aici).

12. DUMNEZEȘTELE ȘI SFINTELE LITURGHII a celor dintre sfinți părinților noștri a lui Ioan Zlatoust, a lui Vasilie cel Mare și a predeștenii. Acum tipărite întru al doilea an din a patra domnie a Țării Rumânești a prea luminatului și preainălțatului domnului nostru Ioann Constandin Nicolae voievod, cu blagoslovenia prea sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei chir Neofit. Și s-au tipărit în tipografia domnească în orașul Bucureștilor. I.a anul de la zidirea lumii 7254 (1746). De cucearnicul între preoți Popa Stoica Iacovici Tipograful.

Cartea are 246 pagini plus 4 pagini la început, nenumerate. S-a folosit tiparul roșu și negru. Textul este repartizat pe toată pagina, care cuprinde 26 de rinduri. Liturghia mai cuprinde și 5 gravuri care reprezintă pe Sf. Ion, Sf. Vasile (aceasta e datată 1689) etc. de asemenea e împodobită cu frontispicii și litere ornate.

Titlul lucrării este încadrat într-un chenar simplu de desene geometrice. Pe versoul foi de titlu se află stema țării cu inițialele domnului, sub care se află 4 versuri.

Cartea prezintă legătura originală din piele maro, avînd imprimat pe margine un chenar de frunze și flori stilizate, iar în colțuri, cîte o crenguță. Pe coperta din față este reprezentat un sfînt al cărui chip nu se mai distinge.

Din însemnările marginale de pe carte aflăm că această tipăritură bucureșteană a ajuns în Moldova. Astfel la fila 211 : „Se știe de cînd am venit eu preutu Constandin în satul Cucunului Alixandru Postelnic în Horodiște în... veleatul 7278 (1770) fevr. 20 dni cu tocmală 12 lei un postav și scuteală pentru dăjdi și un om scutelnic“. La fila 212—213 : „Să se știe că după doisprecî ani a venirii mele iar am mai însemnat ca să se știe leat 7284 (1776)... aici la Horodiște la satul Cuconului Alixandru postelnicu iar dela hs. 1781 mart. 5 dni“.

Către sfîrșitul secolului al XIX-lea găsim această carte în satul Buhalnița, așa după cum reiese din însemnarea de la pagina 11 : „Această carte numită leturghie este dăruită bisericii din cot. Buhalnița de presviterea Elena D. Paulian 1894 sept. 6 Alexandrescu“.

De remarcat faptul că exemplarul acesta nu este menționat în bibliografia românească veche, unde este trecut exemplarul din 1747. Între cele două ediții apar unele modificări în foaia de titlu. Astfel, în Liturghia de care ne ocupăm se menționează că e tipărită în „al doilea“ an al domniei i cu „,blagoslovenia“ mitropolitului. În cea din 1747 se arată că e scrisă în al „,treilea an al domniei“, cu „,blagoslovenia și cheltuiala“ Mitropolitului. De asemenea prima a fost tipărită în Tipografia Domnească de către preotul Stoica Iacovici, iar a doua în tipografia Mitropoliei de către „Barbul Buc. Tipograful“.

13. EVANGHELIE, *București 1750*¹⁰⁾

Cartea are legătură originală în piele de culoare maro. Pe copertă găsim imprimată o icoană a Fecioarei Maria cu Isus în brațe, avînd în dreapta și în stînga doi îngeri, iar în colțurile copertei, cei patru evangheliști; totul încadrat într-un frumos chenar.

Între exemplarul prezentat de noi și cel menționat în bibliografia românească veche există următoarea deosebire. Se specifică în exemplarul nostru că tipograful acestei lucrări este Barbul Bucureșteanul, singur, pe cînd în cel de-al doilea exemplar, apărut în același an, adică în 1750, aflăm că, pe lângă Barbu Bucureșteanul, a mai lucrat și Grigorie Tipograful.

Și pe această carte găsim unele însemnări din care putem afla cui a aparținut și localitatea în care s-a aflat: „Popa Gorde del Gârghiu au datu galbenu deplin despre care să cvităluiască scriamu în Gârghiu 14 zile dechemvrie 1756 notărașu Popa Mihaiu del...” „Diacul dial Gârghiu au dat 3 măr... despre care să cvităluește 1756 dechemvrie 14 zile. Prisamu în Gârghiu Notărașu Popa Mi”. (pag. 1)

14. PSALTIREA PROROCULUI ȘI ÎMPĂRATULUI DAVID *acum intracesta chip tipărită, în zilele prea luminatului domn Io Constandin Mihaiu Raco. voevod cu blagoslovenia și cheltuiula prea-sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei chir Filaret. În sfînta Mitropolie a Bucureștilor în anii 7262 (1754). De Barbul Buc. Tipog.*

Cartea cuprinde 168 de file. Are titlul în limba română, iar textul în limba slavonă. În „Bibliografia românească veche” se face mențiunea că și prefața Psaltirei este scrisă în limba română, însă în exemplarul comentat de noi, prefața este tot în limba slavonă. Probabil că autorii bibliografiei nu au văzut cartea; ei o menționează prin faptul că le-a fost semnalată de C. Erbiceanu.

Cartea are format mic, tiparul negru cu o singură gravură pe versoul foii de titlu. Pagina cuprinde 19 rînduri. Are legătura originală în piele maro, cu ornamente imprimate, destul de șterse. Însemnarea marginală de la sfîrșitul cărții nu ne indică și localitatea proprietarului, ci doar că: „Această carte este a mea și am dăruit-o lui Pavel Zaharia spre pomenirea mea și a părinților mei. Sofia Monahia”. Mai găsim o ștampilă a familiei Năsturel. A aparținut apoi Muzeului Simu, iar în 1957 a fost donată Muzeului de istorie a orașului București.

15. SLUJBA S-TULUI VISARION, *București 1750 — Grecește*¹¹⁾

Cartea are hîrtie cu filigran, iar legătura este originală în piele maro, avînd în mijloc imprimată în auriu, într-un oval format din raze, răsăgnirea.

Din prefața cărții aflăm că a fost tipărită pentru prima dată în anul 1705, dar s-a „stricat”, și atunci Mitropolitul Filaret a hotărît să

¹⁰⁾ B.R.V., vol. II, p. 113.

¹¹⁾ B.R.V., vol. II, p. 147.

ție retipărită cu cheltuiala sa și sub îngrijirea „boierului Ioan, mare șetrar“, pentru a fi împărțită gratuit credincioșilor.

La sfîrșitul cărții găsim următoarele însemnări marginale : „Această sfîntă cîrticică grecească cu vrerea lui Dumnezeu mă scînesc a tîlmăci și eu cel care mă arăt iscălit aici mai jos 1817 aprilie 13. Dar cu greu este omului rumân a tîlmăci grecească pentru că nu este pe litinească ci este aleasă grecească. (semnătura indescifrabilă). Cadesă a ști că această sfîntă carte ce să... la Dărăști este dela biserica Domniți Bălașe și cu vrerea Domnului nostru Is. Hr. rugîndu-mă lui Hristos spre a face și eu ca să pricep ceva... drept aceia am scris pă dînsa eu cel care mă voi arăta mai jos 817 aprilie 13. Dărăști (s.s.)

16. *Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului. VOROAVĂ DE ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI ÎNTRU HRISTOS. București 1765*¹²⁾

Lucrarea prezintă legătura originală în piele maro, avînd impriimate o serie de ornamentații.

La sfîrșitul cărții găsim tipărită următoarea notiță : „Si la sfintele voastre rugăciuni să nu uitați și pre robul... Floru Ierei Hartofilaxu, cel ce au procitit cartea aceasta“.

Și pe această carte găsim o serie de însemnări marginale pe care le dăm mai jos. Astfel de la pagina 1 pe marginea de jos a cărții : „Această sfîntă carte ce se numește... (text rupt) mi s-au dăruit de prea sfîntia sa întru duhul sfînt părinte sufletescu mitropolitul a toată Ungrovlahie chiriu chir Grigorie pe care și eu am a fi erositu dela (text lipsă) unde se cinstește și să prăznuește hramul născătoarei de dumnezeu și a bunii noastre mîngăieri... neamului omenesc ce să numește adormirea, ci dar cine va îndrăzni a o înstreina dela această sf. biserică să fie supt blestemul maicăi precisti iar cine va vrea ca să citească pe dînsa pentru folosința sufletului său să aibă blagoslovenia maicăi precisti și ajutor sfîntii sale și pentru întrărirea am pus și pecetea noastră iulie 15 1765 și am scris eu Badea log. za divan fiind log. al Dl. din luna lui febr. 26 1767“.

Pe al doilea forzaț găsim alte date despre această carte și anume : „Acest Tesalonic este al mieu a preotului Petru din satul Bozoia dăruit de fratele mieu părintele Mitrofan din Sfînta Mănăstire Bisericiani și mi l-au legat diaconu Gavril cu 6 lei în anul 1823 martie zi 21 și domn era atuncea Ion Sandu Sturza voevod și mitropolit Veniamin în Moldova și paștele au fost april 22 și omăt au fost și păn după sfîntul Gheorghie și piatră mare ca nucile au fost într-o joi în luna lui mai în trei zile. Preot Petru ot Bozoia 1823 mai 5“.

De pe ultima pagină aflăm alte date : „Această dumnezeiască și sfîntă carte am vinduto părintelui Efrem Arhimandritului din Războeni în 16 lei pentru credință am iscălit Gheorghesanu (?) Aici în semna eu popa Ioan pentru această sfîntă carte precum să se știe că este a popi Nicolae și am scris ca să să știe “

¹²⁾ B.R.V., vol. II, p. 166.

17. APOSTOL, *București 1784*¹³⁾

Lucrarea are legătura originală în piele maron.

18. *Manolache Persiano*, FAPTELE VITEJEȘTI ALE LUI MAVROGHENI, *București 1789 — Grecește*¹⁴⁾

Cartea, deși legată, nu mai prezintă legătura originală.

19. OCTOIH MARE, *București 1792*¹⁵⁾

Cartea are o legătură frumoasă, modernă, în piele maro. Pe versoul foii de titlu găsim următoarea însemnare: „Octoih rumănesc il am dăruit de pra sfint... părintele Sidis chir Grigorie 1794 de... (text rupt) și l-am legat eu“ (s.s.)

20. CARTE FOLOSITOARE DE SUFLET, (*București*) 1799¹⁶⁾

Pe ultima pagină a lucrării găsim următoarea însemnare marginală: „Această carte ce să cheamă prăse... ce are într-însa toată învățătura cătră duh. am cumpărat dela Sfinta Mitropolie în tl. 5, dar cine s-ar ispiti a o fura și a o înstrăina — într-altă parte să fie afurisit de trei sute sfinții părinții dela Nicheia și am scris pentru ca să știe, noiemvrie 17 1800“.

21. SLUJBA CUVIOSULUI DIMITRIE DELA BASARABOV; *ed. II, București 1801*¹⁷⁾

Cartea nu mai prezintă legătura originală. Ca și pe alte cărți, și pe aceasta găsim unele însemnări, astfel, pe forțașul doi dascălul Simeon scrie: „Eu smeritul robul lui Dumnezeu Simeon dascălu am scris în anul o mie opt, 1809 oct. 27 când au mutat popa Ioan moara în gio. pre gărlă mai în gios“. În continuare găsim semnătura următoare: „Smeritul Theodor Ticsia 1882“. Pe verso al foii de titlu se păstrează o însemnare, care, ca și prima, nu menționează localitatea în care s-a scris: „Eu... popii... am scris la anu 1834 când au fost pohoii...“ Pe ultima pagină se află niște însemnări — „sfaturi creștinești“ — datate 30 mai 1818, fără semnătură sau loc.

22. LEGIUIREA LUI CARAGEA, *București 1818*¹⁸⁾

În colecțiile Muzeului se află și două exemplare din Legiuirea lui Caragea. Menționăm că cele două exemplare fac parte din aceeași ediție; nici unul nu are legătura originală, fiind totuși legată. La unul din exemplare, la sfârșitul lucrării, înaintea cuprinsului și eratei, au mai

13) B.R.V., vol. II, p. 284.

14) B.R.V., vol. II, p. 333.

15) B.R.V., vol. II, p. 349.

16) B.R.V., vol. II, p. 411.

17) B.R.V., vol. II, p. 431.

18) B.R.V., vol. III, p. 225.

fost introduse 5 foi, din care 3 sînt copii de pe 6 documente din anii 1814, 1824 și 1828. La al doilea exemplar găsim o serie de adăugiri sau modificări la textul original. Astfel, la pagina 26, la sfîrșitul celor 19 puncte referitoare la „clacă“, este adăugat următorul text: „ + Din zece copii fin una sau cum se vor tocmi“, sau la pagina 66, la punctul 9 din capitolul privind „darurile dinaintea nunții“, este modificat cuvîntul „căsătorie“ cu cel de „nuntă“; același lucru și la punctul 90 al aceleiași capitol. Sau la pagina 70 jos, privind capitolul „moștenire fără diată“, este adăugat „ + Cum și copii vitregi de mumă moștenesc pe tată dăopotrivă și pre mumă, fieșcare dăosebi pre a sa“. De remarcat este faptul că aceste adăugiri sînt executate așa de bine, încît pot fi foarte greu deosebite de textul tipărit, întrucît, atît caracterele, cît și cerneala sînt foarte asemănătoare.

Presupunem că intervenția caligrafului respectiv a fost făcută la scurtă vreme după apariția tipăriturii, deoarece patina vremii este aceeași la ambele texte.

23. MOLITVENIC BOGAT, *București 1819* ¹⁹⁾

Din legătura originală a cărții au rămas numai copertile din lemn, cu imbrăcămintea lipsă.

24. RÎNDUIALA, *București 1820* ²⁰⁾

Cartea are 254 de pagini, din care 2 la început și 1 la sfîrșit sînt nenumerate. Tiparul e negru, iar pagina se prezintă fără înflorituri și cuprinde 15 rinduri. Pe fila 2 are o gravură, reprezentînd pe Hristos și este semnată de Ghervasie Monah. Lucrarea are unele frontispicii și litere ornate, în general destul de simple.

25. PSALTIRE, *București 1820* ²¹⁾

Cartea nu prezintă legătura originală; hîrtia are filigran. Pe versoul foi de titlu se află prefața semnată de eforii tipografiei: „Constantin Caracaș doftorul Politiei; Răducanul Clinceanu biv vel stolnic; Dimitrie Topliceanu biv vel sluger; urmează o predoslovie a lui Chesarie Episcopul Rimnicului și „învățătură cum se citește Psaltiria“, după care urmează Psaltirea. După așa numita listă de „nume jidovești“, exemplarul de față mai cuprinde pe 3 pagini, a căror hîrtie a fost adăogată, un minologhion cu sfinții din lunile septembrie și octombrie. Această listă este scrisă de mină, cu tuș roșu și negru.

Faptul că hîrtia adăogată este oarecum asemănătoare cu cea a cărții precum și cernelurile folosite, ca și caracterul literelor, pledează pentru presupunerea că adăugirile respective au fost făcute la puțin timp după apariția cărții.

¹⁹⁾ B.R.V., vol. III, p. 306.

²⁰⁾ B.R.V., vol. IV, p. 22.

²¹⁾ B.R.V., vol. III, p. 342.

Interesant este faptul că scriitorul paginilor și-a liniat încă 4 pagini înainte, făcându-le un frumos chenar, fără însă a le mai completa și pe acestea.

26. Petre din Efes, NOUL ANASTASIMATAR, *București 1820 — Grecește* ²²⁾

Cartea este scrisă în limba greacă și prezintă legătura originală în piele maro, cu unele ornamentații imprimate.

Din însemnarea de pe forțaț aflăm că „Acest Anastasimatar este a lui Constandin dascălu ce l-am cumpărat în tl. 25 în zilele prea luminatului nostru domn Alexandru Nicolae Suțu voedov... la biserica Sfințului Spiridon Nou 1820 avgust 9 Constandin dascălul“.

27. *Barac Ion*, RISIPIREA IERUSALIMULUI, *București 1821* ²³⁾

Cartea are 245 de pagini, folosind doar tiparul negru. Se prezintă într-o formă simplă, fără ornamente, doar cu câteva frontispicii.

Pe paginile 3---8 se află o prefață, în care autorul lucrării Ion Barac [cunoscut și ca unul dintre primii traducători în limba română ai faimoasei Culegeri de povești arabe — 1001 de nopți (Halima)], arată că în alcătuirea acestei lucrări a ținut seama de „rinduiala aceia cu care Iosif Flavie o au scris“, folosind scrisorile acestuia, fără a schimba cu nimic realitatea evenimentelor. De asemenea, își exprimă dorința de a face cunoscute unele evenimente istorice, precum și „dacă se poate să crească cît de cît măcar poezia în limba românească“.

Această carte a fost dată ca premiul I elevului Lăzărescu Alexandru ²⁴⁾ la Colegiul Sf. Sava, lucru pe care îl deducem după eticheta lipită pe forțaț, tipărită și completată după cum urmează :

Împărțirea darurilor
Examenul general al anului 1846
în
Colegiul Sf. Sava din București
Premiul I-iu
Dat lui Lăzărescu Alecu
Scolar în cl. I umane
Pentru a sa silință la învățătura limbei române.
(Pecetea Eforiei)

Pe verso forțațului găsim scris : „Din tr'ale lui A. Lăzărescu nr. 45“.

* * *

Din lectura însemnărilor marginale, făcute pe cărțile respective de către cititorii acestora, se desprind o serie de concluzii.

²²⁾ B.R.V., vol. III, p. 351.

²³⁾ B.R.V., vol. III, p. 369.

²⁴⁾ Este vorba de scriitorul Lăzărescu Alexandru, care a scris o serie de articole politice și de critică literară și artistică la revistele Contemporană, Literaturul. Românul, Telegraful etc. Uneori își semna articolele cu pseudonimul Laerțiu

Este interesant că multe din aceste tipăriuri erau foarte căutate, în special de către românii din Transilvania, care, oprimați politic și religios, luptau din răputeri să-și mențină religia ortodoxă, împotriva uniților.

În acest sens amintim că guvernul imperial de la Viena a interzis categoric pătrunderea cărților românești în țara de peste munții... „Curtea de la Viena, înștiințată de acest colportaj întreținător al vechii confesiuni ortodoxe împotriva uniților, prin ordinul împăratesc de la 14 octombrie 1746 oprește cu desăvârșire importul cărților bisericești din Muntenia, luându-se în același timp dispoziția ca să se înființeze o tipografie românească pentru uniți.“²⁵⁾

Existența, pentru vremurile acelea, a unui număr important de tipografi ca : Antim Ivireanu, Iordache Stoicovici, Gheorghe Stoianovici, Stanciu Tomovici, Stoica Iacovici, Barbul Bucureșteanul, Dimitrie ș. a. arată neîndoios marea preocupare a oamenilor de cultură ai vremii de a răspîndi cărțile bisericești și mirene.

Menționăm că unele din cărțile prezentate, deși tipărite la Snagov, au fost înglobate la București, întrucît tipografia aflată în prima localitate era strîns legată de Capitală, avînd împreună un rol important în răspîndirea culturii.

Se cuvine să amintim și existența la București în 1820 a unei tipografii de note muzicale organizată de către Petre din Efes, cu cheltuiala lui Grigore Băleanu la Sf. Nicolae Șelari.

Majoritatea cărților prezentate au avut o intensă circulație nu numai în orașul București, unde au fost tipărite, ci și în Țara Românească, Transilvania și Moldova.

Sînt frecvente mențiunile asupra stării timpului, a calamităților naturale ca : zăpadă mare, piatră, puhoi de apă, cutremur etc.

Găsim și unele însemnări cu caracter istoric, ca moartea împărătesei Maria Thereza, năvălirea turcilor în Muntenia și Moldova în anul 1770 etc. Foarte frecvente sînt blestemele pentru cei care ar îndrăzni să fure aceste cărți.

R E S U M E

En présentant les livres imprimés à Bucarest jusqu'en 1821, se trouvant dans le patrimoine du Musée d'Histoire de la ville de Bucarest, le travail commente les inscriptions marginales sur les feuillets des livres anciens, en établissant quelques dates d'intérêt historique général ou en tirant des conclusions au sujet de l'histoire du livre respectif.

Le travail suit le fil chronologique des impressions, mettant à disposition de nombreuses données sur leur large air de circulation.

²⁵⁾ C. Bobulescu, *Din trecutul cărții bisericești. Colportajul*, în *București, Revista muzeului și Pinacoteii Municipiului București*, nr. 1, 1935, p. 83.